

مقاله پژوهشی

تلفیق معماری و هنر با الهام از طبیعت، مطالعه موردی: معماری دوران اسلامی استان کردستان

آمینة رشیدی^۱، غلامرضا طوسیان شانندیز^{۲*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و رسانه، دانشگاه پیام نور مرکز تهران شرق، تهران.

a_rashidi96@yahoo.com

۲. استادیار گروه آموزشی هنر، دانشکده هنر و رسانه، دانشگاه پیام نور مرکز تهران شرق، تهران. (نویسنده مسئول)

reza.tousian@yahoo.com

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۲/۴/۱۰]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۲/۳/۲۸]

چکیده

با وجود تلاش‌های فراوانی که در دهه‌های اخیر برای بهبود فرایند طراحی معماری انجام گرفته است، به‌ندرت راه‌حلهایی روشن برای به‌کارگیری هنر در معماری با الهام از طبیعت تدوین شده است. از این‌رو تحلیل، مقایسه و بررسی نمونه‌های موجود و آثار معماران بزرگ معاصر برای پاسخگویی به چگونگی استخراج راهکارهای طراحی آنان در مواجهه با طبیعت و الهام از آن و دستیابی به سرنخ‌هایی به‌منظور برانگیختن قوه تخیل طراحان در بهره‌گیری از آن ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش سعی بر آن است مؤلفه‌های تأثیرگذار هنر الهام گرفته از طبیعت با تأکید بر معماری اسلامی استخراج و دسته‌بندی گردد. همچنین کوشش می‌شود، بنیادها و اصولی را که به صورتی عام و چشمگیر در فضاهای معماری اسلامی با الهام از طبیعت قابل‌رؤیت و دریافت است، در قالب موضوع‌های مختلف تبیین نمود تا دریچه‌ای به ادراک بهتر این معماری گشوده شود. بر همین اساس هدف از این پژوهش آگاهی از تداعیات ذهنی هنرمندان در فرآیند طراحی، مبتنی بر الگوگیری از طبیعت در جهت بهبود تفکر معماری اسلامی است. نوع این پژوهش توصیفی - تحلیلی است و از مبنای هدف کاربردی است. داده‌های مورد نیاز برای شکل‌گیری نظری موضوع با روش کتابخانه‌ای و تحلیل‌هایی که برای هر اثر آورده شده با روش مطالعات میدانی جمع‌آوری شده است. در این پژوهش مؤلفه‌ها و راهکارهایی برای بهره‌گیری بهتر از هنر و طبیعت جهت انگیزش تخیل و استفاده طراحان از آن‌ها پیشنهاد می‌گردد. دستاوردهای پژوهش نشان‌دهنده آن است که طبیعت به‌صورت کلی تأثیر قابل توجهی بر معماری اسلامی دارد و در بسیاری از راهبردهای منتهی به خلاقیت معماری اثرگذار است. هنر طبیعت همیشه در همه‌جا حاضر و طبقه‌بندی‌ناپذیر و به مثابه ابزاری بسیار قدرتمند برای الهام‌بخشی است. موضوعی که در بناهای شاخص و نمونه‌های مطروحه از اهمیت بیشتری برخوردار است. همچنین معماری اسلامی بیش از آنکه در پی شکل و فرم مشخصی باشد، در خدمت انسان مسلمانی برای رسیدن به کمال به کمک طبیعت بوده و هدف غایی از خلقت انسان را که همانا عبادت الهی است را پیگیری می‌کند. لذا برداشت‌های فرم‌گرایانه و ظاهری از طبیعت به‌تنهایی کافی نخواهد بود و حضور روح طبیعت در معماری است که به ارتقا و تجلی آن خواهد انجامید. همچنین قابل استنباط است که مسائل اقلیمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی هر منطقه و ناحیه به‌شدت می‌تواند بر معماری و کارکردهای آن تأثیرگذار باشد، لذا فرهنگ خاص اسلامی نیز فرم‌ها و کارکردهای خاص خود را به وجود می‌آورد و همین نکته است که سبب تفاوت معماری اسلامی با سایر بناها می‌شود.

واژگان کلیدی: الهام از طبیعت، طبیعت‌گرایی، معماری اسلامی، هنر.

۱- مقدمه

معماری و شهرسازی با پشتوانه هزاران سال فرهنگ و تمدن و مزیت‌های رقابتی متعدد در عرصه‌های متنوع و ظرفیت‌های بالقوه در حوزه‌های مختلف، دارای ویژگی‌های رفتاری و فرهنگی برجسته‌ای است که در هنگام طراحی آن‌ها نمی‌توان از آن مؤلفه‌ها غافل شد. معماری و شهرسازی اسلامی علاوه بر موقعیت طبیعی و ریخت‌شناسی بازتاب‌دهنده ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است که در کالبد بناهای آن در قالب اصولی قابل‌بیان است (عبدالمحمدی و فیضی، ۱۴۰۱). طبیعت همواره یکی از مهم‌ترین منابع الهام انسان در طول تاریخ بوده است؛ از اولین آثار هنری به‌جا مانده از انسان بر دیواره غارها گرفته تا به امروز. ارسطو، فیلسوف دوران باستان، از نخستین افرادی بود که در مورد طبیعت به‌عنوان منبع عظیم الهام بخشی نوشت. بدون شک تعدادی از بهترین قطعات موسیقی کلاسیک و بهترین آثار نقاشی از این طریق خلق شده‌اند (تقی‌زاده، ۱۳۸۵). در بین جامعه معماری، فرم و شکل‌های موجود در طبیعت بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد اما برای گروهی که بیشتر در حوزه آنالیز و مهندسی معکوس و حتی طراحی سازه‌ها فعالیت می‌کنند، نحوه شکل‌گیری و ایستایی، پایداری و مقاومت حداکثری و کنترل نیروها از اهمیت بیشتری برخوردار است. شاخصه مهم دیگر، شکل اجسامی که در اطراف ما قرار دارند می‌باشد که متناسب و مرتبط با محیطی است که در آن وجود دارند، به‌بیان‌دیگر، در طبیعت هیچ جسم یا موجود یا زیستی یافت نمی‌گردد که نقش و عملکردی نداشته باشد، این به‌تنهایی بیانگر تکامل هرچه در طبیعت وجود دارد می‌باشد. همه این موارد گواهی بر این امر هست که در طبیعت، هر آنچه یافت می‌شود می‌تواند به‌عنوان منبع الهام و ایده برای طراحان و معماران شناخته شود (رایمند، ۱۳۹۸).

در حوزه معماری نیز با درک قوانین موجود در طبیعت و کاربرد آن‌ها انسان توانسته است سازه‌هایی با کارایی بالا و شکل و تناسباتی ایجاد نماید که می‌توان آن‌ها را زیبا نامید (دانشجو، میرحسینی و مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۱). همان‌گونه که تمام ادیان طی هزاران سال به بشر آموخته‌اند نه تنها محتوا یا روح تعلیمات الهی مقدس است بلکه صوری که خداوند از طریق آن خود را متجلی کرده است نیز قدسی‌اند (نصر، ۱۳۸۴). از این رو طبیعت در هنر اسلامی به‌عنوان منبع الهام هنرمندان مطرح شده است، الهامی که علاوه بر کالبد، به محتوای طرح‌ها نیز راه یافته‌اند (مهدوی‌نژاد، ۱۳۸۱). در آیاتی از قرآن کریم نیز از تجلی خداوند بر عناصر طبیعی چون کوه و درخت سخن به میان آمده که طبیعت را به‌عنوان تجلی‌گاه خداوند و مقدس نشان می‌دهد. پس می‌توان گفت که برای بشر شناخت طبیعت گونه‌ای خودشناسی است و این سخن مونه که: در زندگی آرزویی جز یکی شدن با طبیعت نداشته‌ام را شاید بتوان تعبیر لطیفی از شناخت زیبایی‌های طبیعت دانست (ضرغامی، ۱۳۸۷).

در این پژوهش سعی بر آن است مؤلفه‌های تأثیرگذار هنر الهام گرفته از طبیعت با تأکید بر معماری اسلامی استخراج و دسته‌بندی گردد. همچنین کوشش می‌شود، بنیادها و اصولی را که به صورتی عام و چشمگیر در فضاها معماری اسلامی با الهام از طبیعت قابل‌رؤیت و دریافت است، در قالب موضوع‌های مختلف تبیین نمود تا دریچه‌ای به ادراک بهتر این معماری گشوده شود. بر همین اساس نحوه به‌کارگیری هنر و شناسایی مفهوم طبیعت‌گرایی در ساحت معماری و چگونگی گرایش به طبیعت، مهم‌ترین هدف این پژوهش است. برای تحقق این هدف بایستی چگونگی کاربرد هنر با الهام از طبیعت و تأثیر متقابل معماری و طبیعت مورد تحلیل قرار گرفته و موضوعاتی که می‌تواند این کاربرد هنر با الهام از طبیعت و طبیعت‌گرایی را در معماری، به‌خصوص معماری اسلامی توضیح دهد، بیان شود. آگاهی از تداعیات ذهنی هنرمندان در فرآیند طراحی، مبتنی بر الگوگیری از طبیعت در جهت بهبود تفکر معماری اسلامی از اهداف دیگر پژوهش می‌باشد.

سؤالات تحقیق عبارتند از:

- ۱) گرایش به طبیعت در ساخت معماری اسلامی به چه معناست؟
- ۲) فضاها معماری اسلامی که با الهام از طبیعت بنا می‌شوند چه ویژگی‌هایی دارند؟

مفروضات این پژوهش شامل معماری اسلامی نشأت گرفته از طبیعت و هنر اسلامی می‌باشد. در واقع، بررسی بناهای عبادی و علی‌الخصوص با قدمت تاریخی، دیدگاه جامعی را نسبت به تلفیق معماری و هنر با الهام از طبیعت ایجاد می‌کند. در این میان بناهای تاریخی و عبادی استان کردستان، با توجه به قدمت و تنوع بناها می‌تواند نمونه عینی و کاملی باشد.

۲- مروری بر مبانی نظری و پیشینه

مطالعات پیشین که در ارتباط با تحقیق صورت گرفته‌اند را می‌توان در سه دسته معماری اسلامی، هنر اسلامی و طبیعت‌گرایی دسته‌بندی کرد. از دهه‌های پیش، پژوهش پیرامون تمدن اسلامی آغاز شده است و در هنگام مطالعه هنر جوامع اسلامی تأکید ویژه‌ای به معماری اسلامی شده است که بسیاری از این تحقیقات بیشتر بر جنبه‌های تاریخی و ظاهری آثار معماری موجود در جهان اسلام تأکید دارند و با دسته‌بندی‌های مختلف ذیل حوزه‌های گوناگون تمدنی جهان اسلام و یا دوره‌های مختلف تاریخی به پژوهش در این حوزه پرداخته شده است.

طبیعت دستاورد بهترین معمار، خداوند، همواره برای معماران و هنرمندان سرچشمه الهام بوده و به‌مثابه یک متن، در بر دارنده واژگان و نشانه‌های بصری است که ذهن خواننده را به رمزگشایی، ترکیب و ساخت معنا هدایت می‌کند. ممکن است این‌گونه تصور شود که قوه خلاقیت و الهام نه آموختنی که ذاتی است. این در حالی است که بسیاری از خالقان با تجربه معتقدند که قوه تخیل را می‌توان توسعه داد و غنی ساخت (طیاح، مهدی‌زاده سراج و محمودی زرنندی، ۱۳۹۹).

قرآن کریم که خود آیاتی از جلوه‌های جمال خداوند است با تکیه بر تصاویری که انسان از سرسبزی و خرمی طبیعت دارد، بهشت را در جهان طبیعت توصیف نموده است و پس از اسلام معماران مسلمان با عنایت به این توصیف‌ها، باغ‌هایی را در این جهان فناپذیر ساخته‌اند که به راستی تمثیلی از بهشت است که در قرآن توصیف شده است (انصاری و محمودی نژاد، ۱۳۸۶). به‌طور خلاصه می‌توان گفت که نگاه ایرانی - اسلامی نیز به طبیعت جایگاهی والا و پراهمیت می‌دهد، هرچند با آسمانی کردن زمین طبیعت‌نگاهی انتزاعی به آن را موجب می‌شود؛ انتزاعی همه‌گیر از بهشت موعود (هاشم‌نژاد، فیضی و صدیق، ۱۳۸۹). به این دلیل است که برخی از پژوهشگران آن را به‌عنوان مبنایی برای تحلیل حکمت معماری اسلامی (مهدوی نژاد، ۱۳۸۳) دانسته‌اند.

در ایران محققان مختلفی به بحث پیرامون معماری و شهرسازی اسلامی پرداخته‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به نقره‌کار (۱۳۹۴) اشاره نمود که در تألیفات مختلف خود سعی نموده است از منظرهای گوناگونی چون هویت اسلامی در معماری (نقره‌کار و رئیسی، ۱۳۹۱) معناشناسی و ... به این موضوع بپردازد. همچنین ایشان تلاش داشته‌اند تا بر اساس برخی متون اسلامی به بازخوانی معماری بپردازد. تا آنجا که وی معماری اسلامی را در راستای رجوع و بازگشت به سنت‌ها نمی‌داند و به بی‌زمانی و مکانی بودن اصول اشاره دارد (نقره‌کار، همزه‌نژاد و رنجبر کرمانی، ۱۳۹۷). در این میان افراد دیگری نیز سعی داشته‌اند به بررسی اصول فقهی با تأکید بر معماری به‌ویژه مسکن بپردازند (بمانیان، ارجمندی و علی‌محمدی، ۱۳۹۲). یا برخی دیگر نیز سعی نموده‌اند در جهت به‌روز آمدی معماری اسلامی سعی در آسیب‌شناسی شاخص‌سازی بنمایند (سعدوندی و مهوش، ۱۳۹۴).

هنوز راه‌های فعال‌سازی و غنی‌سازی بهره‌گیری از طبیعت به‌صورت گویا برای معماران و طراحان تعریف نشده‌اند. راه‌هایی که می‌توانند جرقه‌های فعال‌کننده تصورات معماران برای طراحی با طبیعت باشند. از این‌رو وجود اصول‌مندی در آثار برخی معماران در زمینه الهام از طبیعت، فرضیه ایست که پژوهش حاصل به دنبال اثبات آن است. هدف، بازنمایی راه‌های الهام از طبیعت است و به دنبال یافتن روش‌های مناسبی برای تحقق یافتن نمودهای بالقوه‌ای است که دیگران در طراحی از آن بهره می‌جویند. از طرفی معماران متفاوت در بسترهای فرهنگی با شخصیت‌های گوناگون، رویکردهای متفاوتی را در طراحی از خود نشان می‌دهند. هرکدام بر معیارهای خود از متن طبیعت برداشت‌های متفاوتی دارند که دانستن شاخص‌های هر طراح می‌تواند راهگشا و منبع الهام دیگران نیز قرار گیرد (روحی زاده، حافظی، فرخزاد و پناهی، ۱۳۹۷).

اهمیت و ضرورت این موضوع، در به چالش کشیدن طراحان برای فکر کردن به جنبه‌های مختلف طبیعت و غنی بخشی به کیفیت طراحی است. ضمن اینکه توجه به طبیعت به‌عنوان پایدارترین منبع الهام در طراحی جنبه دیگری از اهمیت این موضوع را مشخص می‌نماید. یکی از مهم‌ترین و جدیدترین این نوع پژوهش‌ها مربوط به گلابچی (۱۳۹۱) با عنوان «طبیعت منبع الهام، بررسی و نقد آثار سانتیاگو کالاتراوا» است. در این کتاب استخراج راهکارهای الهام از طبیعت با یک دسته‌بندی مشخص و راهگشا صورت نگرفته و مجموعه صرفاً با نگاهی سازه‌گرا تدوین شده است (پسران، پورمحمد و شکیبیا، ۱۳۹۲).

جدول ۱. جمع‌بندی مبانی نظری

دیدگاه‌ها	صاحب‌نظران	جمع‌بندی و تفکیک دیدگاه‌ها
معماری اسلامی	• بمانیان و همکاران (۱۳۹۲)	✓ تعادل میان وجوه مادی و غیرملموس در هنر برای دستیابی به دو هدف عمده: یافتن هنر و جلوه خداوند.
	• خالدیان (۱۳۹۹)	✓ معماری اسلامی را در راستای رجوع و بازگشت به سنت‌ها نبوده و اعتقاد به بی‌زمانی و مکانی بودن.
	• سعدوندی و مهوش (۱۳۹۴)	✓ برداشت از حکمت اسلامی در هنر و معماری و بررسی اصول فقهی با تأکید بر معماری.
	• نقره‌کار (۱۳۹۴)	✓ به روز آمدی معماری اسلامی و سعی در آسیب‌شناسی شاخص‌سازی‌های مفاهیم اسلامی در معماری اسلامی.
	• نقره‌کار و رئیسی (۱۳۹۱)	✓ جنبه‌های مختلف تحقق‌پذیری هویت اسلامی در آثار معماری.
	• نقره‌کار و همکاران (۱۳۹۷)	✓ تبیین معماری و شهرسازی مبتنی بر هویت.
هنر اسلامی	• زارعی (۱۳۹۱)	✓ اذعان به نقش و حضور هم‌زمان جنبه‌های متضاد فضایی و درعین‌حال گرایش و جهت‌گیری نهایی به سمت خصوصیات باطنی، درونی و محدودکننده.
	• مکی نژاد (۱۳۸۷)	✓ دستیابی به مبانی تحلیل حکمت معماری اسلامی.
	• مهدوی نژاد (۱۳۸۱)	✓ تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی و تزیینات معماری.
	• مهدوی نژاد (۱۳۸۳)	✓ بیان افق‌های جدید هنر اسلامی در چالش مفاهیم معاصر.
طبیعت‌گرایی	• پسران و همکاران (۱۳۹۲)	✓ بازنمایی راه‌های الهام از طبیعت.
	• تقی زاده (۱۳۸۵)	✓ جنبه‌های مختلف طبیعت و غنی بخشی به کیفیت طراحی.
	• دانشجو و همکاران (۱۳۹۱)	✓ استخراج راهکارهای الهام از طبیعت با دسته‌بندی‌ای مشخص و راهگشا.
	• روحی زاده و همکاران (۱۳۹۷)	✓ بهره‌گیری از طبیعت در آموزش طراحی سازه در معماری.
	• شرقی و قنبران (۱۳۹۱)	✓ تبیین فرآیند تفکر طراحی معماری مبتنی بر الهام‌گیری از الگوهای طبیعت.
	• طیح و همکاران (۱۳۹۹)	✓ تجلی حقیقت طبیعت در فرآیند منظره‌پردازی.
	• ضرغام (۱۳۸۷)	✓ آموزه‌های طبیعت در هنر مهندسی معماری سازه.
	• فرشچی (۱۳۸۸)	
	• انصاری و محمودی نژاد (۱۳۸۶)	
	• هاشم نژاد و همکاران (۱۳۸۹)	

پیشینه‌های ذکر شده در واقع به مطالعه یک یا دو مورد از حوزه‌های معماری اسلامی، هنر اسلامی و طبیعت‌گرایی پرداخته‌اند. لذا مطالعه آن‌ها با هدف تلفیق عینی دسته‌های مذکور و دستیابی به مؤلفه‌های تأثیرگذار هنر الهام گرفته از طبیعت و با تأکید بر معماری اسلامی از نیازمندی‌های تحقیق حاضر می‌باشد. در جدول ذیل جمع‌بندی مبانی و پیشینه‌های تحقیق در سه دسته مذکور ذکر شده است.

بر پایه‌ی موارد ذکر شده، کوشش می‌شود، بنیادها و اصولی را که به صورتی عام و چشمگیر در فضاها معماری اسلامی با الهام از طبیعت قابل‌رؤیت و دریافت است، در قالب موضوع‌های مختلف تبیین نمود تا دریچه‌ای به ادراک بهتر این معماری گشوده شود. در واقع این پژوهش بر آن است تا روش‌های نظری و مبتنی بر تجربه‌های بصری و مفهومی از طبیعت را استخراج و برای استفاده در طراحی معماری اسلامی پیشنهاد نماید.

۳- روش‌شناسی

در واقع مهم‌ترین هدف از پژوهش در هنر و الهام از طبیعت مطالعه فرم‌ها، ساختارها و سازوکارهای پویای طبیعی، الگوبرداری و ساخت‌وساز برگرفته از اشکال طبیعی است که البته دستیابی به این مهم تنها تحت یک سرفصل و یا فقط با یک تحقیق کوتاه‌مدت میسر نمی‌شد.

در جستجوی منابع مکتوب نوشتاری و مجازی برای پژوهش حاضر در سه بخش ذیل کنکاش به عمل آمده است:

- نگرش‌های دینی، فلسفی، عرفانی و عملکردی به طبیعت
- جستجوی برخی از اصول حاکم بر طراحی پدیده‌های طبیعت
- کاوشی بر آموزه‌های طبیعت برای طراحان و معماران

که بخش اخیر به بررسی رفتار و عملکرد درونی و بیرونی موجودات هستی (جمادات، گیاهان، جانوران و انسان) پرداخته است و فرایند آن به دسته‌بندی روش‌های الگوپذیری از طبیعت در خلاقیت معماری منجر شده است (شرقی و قنبران، ۱۳۹۱).

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی می‌باشد. این پژوهش از مبنای هدف کاربردی و از منظر ماهیت کیفی است. همچنین این تحقیق را می‌توان در گروه تحقیقات پیمایشی (میدانی) قرار داد.

روش جمع‌آوری اسناد و تحلیل روابط بین متغیرهای میدانی، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. با توجه به میدانی بودن این تحقیق، از روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای برای دسترسی به پیشینه نظری موضوع و از روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی برای جمع‌آوری اطلاعات کالبدی بهره گرفته شده است.

تصویر ۱. گام‌های انجام پژوهش

ساخت بناهای غنی و ارزشمند که علاوه بر رفع نیازهای انسان، بتواند آرامش را به انسان انتقال دهد و تا سالیان سال با ارزش باقی بماند یک مبحث اساسی در فضای معماری کنونی است. معماری اسلامی با الهام از طبیعت را می‌توان نمونه بارزی از این نوع ابنیه ذکر کرد. از این رو ابتدا با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای مبنای نظری موجود پیرامون اهمیت طبیعت‌گرایی در معماری بررسی و

سپس جهت پاسخ به سؤالات پژوهش، الگوهای طراحی طبیعت‌گرا در معماری اسلامی استخراج و ویژگی‌های این نوع از بناها حاصل می‌شود.

در ادامه، با توجه به قدمت تاریخی بناهای تاریخی و وجود قلعه‌ها و پل‌های تاریخی، عمارت‌های اعیان و اشراف و غارهای باستانی در استان کردستان، با استفاده از روش‌های میدانی به تحلیل ویژگی‌های نمونه‌های موردی معماری اسلامی این استان پرداخته خواهد شد (تصویر ۱).

۴- یافته‌ها

طبیعت به صورت کلی تأثیر قابل توجهی بر معماری اسلامی دارد و در بسیاری از راهبردهای منتهی به خلاقیت معماری اثرگذار است. هنر طبیعت همیشه در همه‌جا حاضر و طبقه‌بندی ناپذیر و به مثابه ابزاری بسیار قدرتمند برای الهام‌بخشی است. موضوعی که در بناهای شاخص و نمونه‌های مطروحه از اهمیت بیشتری برخوردار است. به واسطه پیشرفت‌های علمی نیز روش‌های نمود طبیعت در آثار هنری دستخوش تغییرات بسیاری در معانی شد. در بحث تقابل مفاهیم، طبیعت‌گرایی در فلسفه، هنر و ادبیات متشابه، شیوه رمانتیک در معماری بوده و از منظر ریشه‌یابی، از فلسفه به ادبیات راه یافته است. لذا لازم است که در ابتدا به توصیفی کاربردی از هنر اسلامی، معماری اسلامی، نگرش‌های دینی و عرفانی به طبیعت و طبیعت‌گرایی دست یافت و سپس به شیوه‌های الهام‌گیری از طبیعت پرداخت.

۴-۱- تقلید از طبیعت و ظهور آن در هنرهای زیبا

در یک نگاه کلی رابطه انسان با طبیعت، ابتدا مذهبی و کیهان‌شناسی، سپس به صورت همزیستی و در آخر به ترتیب انسان تکمیل و تعریف‌کننده طبیعت و سپس خالق و تخریب‌کننده آن معرفی شده است. در گذشته برداشت‌های استعاری اولین گونه کاربرد طبیعت در معماری بود. به عنوان مثال علم انسان‌شناسی منشأ پیدایش گنبد را نوع نگاه انسان بدوی به آسمان دانسته و فرم آن را منتج از کارکردش نمی‌داند. با گذشت زمان، طبیعت در بسیاری از عناصر معماری و تزئینات که تقلید شماتیک از عناصر طبیعی محسوب می‌شدند وارد شد، چنان‌که فرم‌های هندسی عالم دریایی به تزئینات قصرهای کرت^۱ و میسن^۲، گل‌های وحشی و خار، به سرستون‌های کرتین^۳ و شکل‌های طبیعی مارپیچی، به سرستون آیونیک^۴ تبدیل شدند. یا به عنوان نمونه در معماری مصر، سرستون نمادی از درخت نخل شد که ویتروویوس نیز ارتباطی بین آن و سبک‌های کلاسیک برقرار کرد. در قرن اکتشاف نیز داوینچی^۵ به شرح نوشته معماری وی پرداخت و به کمک آن به کشف ارتباطات هندسی بدن انسان با فرم‌های ناب هندسی مثل مربع و دایره نایل آمد. بدین‌سان الهام از طبیعت چه در قالب فرم و چه از نوع عملکرد به مراحل جدیدتری وارد شد (مدی و ایمانی، ۱۳۹۷).

طبیعت و توجه به آن همواره عامل ایجاد جنبش‌های هنری بوده است. چنان‌که چکیده تمام جنبش‌های رمانتیک در اروپا و پس از آن در آمریکا و یونان باستان متأثر از طبیعت بود و در قرون وسطی نیز طبیعت به عنوان خالق آثار هنری و بانی آفرینش انسان دو صورت ممکن از مظاهر تجلی خداوند را تشکیل داد. به واسطه پیشرفت‌های علمی نیز روش‌های نمود طبیعت در آثار هنری دستخوش تغییرات بسیاری در معانی شد. تا اواخر قرن نوزدهم نقاشی الهاماتی از بطن طبیعت بود و پس از آن در قرن بیستم عناصر طبیعی دچار تغییرات شگرفی در حوزه معنایی شدند. در بحث تقابل مفاهیم، طبیعت‌گرایی در فلسفه، هنر و ادبیات متشابه، شیوه رمانتیک در

1. Crete
2. Mycenae
3. Corinthian
4. Ionic
5. Da Vinci

معماری بوده و از منظر ریشه‌یابی، از فلسفه به ادبیات راه یافته است. در مفهوم فلسفی طبیعت‌گرایی، قدرت محض از آن طبیعت و ماده و از منظر ادبی، نخست به معنای مهرورزی به طبیعت و سپس تحت عنوان کتبی ادبی مطرح شده است و آن را در اواخر قرون یاد شده می‌توان یافت.

ایده‌های مربوط به طبیعت اغلب در تئوری‌های معماری وارد شده‌اند. به عنوان مثال تمامیت که نشانه موجودات زنده است، از جایگاه ویژه‌ای در هنر و معماری به‌خصوص در زمان افلاطون و ارسطو برخوردار بوده است. در دوران رنسانس نیز بسیاری از نظریه‌های رمانتیک در واکنش نسبت به دیدگاه‌های مکانیکی و نوع نگاه به طبیعت قابل تأمل است.

۲-۴- معماری طبیعی

معماری طبیعی نوعی معماری آمیخته با رنگ است که در اوایل قرن بیستم به عرصه ظهور رسید. معمارانی چون فرانک لوید رایت^۱، آنتونی گائودی^۲ و رادولف استینر^۳ که هر کدام با الهام از طبیعت شیوه‌ای از این معماری را بنیان گذاشتند. این شیوه معماری به معنای تقلید صرف از طبیعت نیست بلکه در آن خواسته‌های بشر به‌عنوان موجودی خلاق و زنده در نظر گرفته می‌شود، به انسان فردیت می‌بخشد و به سازگاری انسان با طبیعت پیرامون و مشخصه‌های فرهنگی وی کمک می‌کند (رایمند، ۱۳۹۸).

معماری طبیعی از توجه صرف به ابعاد فرهنگی و اجتماعی پا را فراتر گذاشته و جنبه‌های فیزیکی، روحی و روانی بشر و ارتباط وی با دنیای پیرامون را مد نظر قرار می‌دهد و در زمانی که معماری روز شدیداً وابسته به اقتصاد، تکنیک و مقررات است معماری طبیعی این موارد را با ابعاد زیستی، فرهنگی و روحی بشر گره می‌زند.

با خلق شیوه‌های نوین معماری بسیاری از معماران بر آن شدند که با تلفیق تکنیک‌های ساختمان‌سازی و الهام از طبیعت زندگی بشر امروز، معماری طبیعی را بنیان‌گذاری کنند (رایمند، ۱۳۹۸).

لوئیس سالیوان^۴ (۱۸۵۶_۱۹۲۴) اولین فردی که به تجزیه و تحلیل مفاهیم معماری طبیعی پرداخت. وی در مورد طبیعت تحقیقات بسیاری انجام داد که نتیجه آن اصول نقشه‌کشی این شیوه معماری بود. او همچنین معمار بنای هندسی است.

۳-۴- معماری اسلامی

واژه معماری اسلامی برای اولین بار توسط محققین اروپایی مطرح شد و برای معرفی طیف گسترده‌ای از آثار که در قلمرو جهان اسلام از حدود قرن اول ه. ق تا به قبل از دنیای معاصر پا به عرصه ظهور گذاشته‌اند به کار گرفته شده است. از قرن بیستم میلادی نیز استعمال این واژه گسترده‌گی فراوانی یافت و افراد و صاحب نظران گوناگون نیز تعاریف مختلف و ویژگی‌های متفاوتی را برای آن برشمردند.

اما متأسفانه در اکثر این تعاریف پیوند میان اسلام به‌عنوان یک دین و معماری مشخص نشده است و صرفاً سعی شده است با طرح ویژگی‌های ظاهری بناهای ساخته شده بعد از اسلام در خاورمیانه و سایر مناطق تحت نفوذ اسلام به طرح یک سری از شاخص‌ها پرداخته شود که در اغلب موارد اتفاقاً ساخت و شکل‌یابی آن‌ها با دستورات و شریعت اسلامی سازگاری ندارد (خالدیان، ۱۳۹۹).

در اوایل قرن نوزدهم این باور وجود داشت که هنر و معماری مظهر و تجسم روح اعصار تاریخی گذشته است و تفاوت‌های بین نژادها و فرهنگ‌ها را منعکس می‌کند؛ اما دانش تاریخی هنر و معماری اسلامی در آن زمان هنوز ناقص و ابتدایی بود و عموماً اعتقاد بر این بود که در عربستان (محل ظهور دین اسلام) سنت‌های هنری بی‌اهمیت و بی‌مقدار بوده است؛ اما پس از گذشت سه قرن از

1. Frank Lloyd Wright
2. Antoni Gaudí
3. Rudolf Steiner
4. Louis Sullivan

توسعه اسلام که سنت‌های یونانی و ایرانی در هم آمیختند، معماری اسلامی به‌منزله سبکی متمایز پدیدار شده است. ورنویت^۱ (۱۳۸۵) در قرن نوزدهم اصطلاحات فراگیری چون اسلامی، شرقی، مراکشی، محمدی و مسلمان، به‌جای عناوین جغرافیایی یا نژادی مثل هندی، ایرانی، ترکی، عربی که پیش‌تر به سبک‌های متمایز اطلاق می‌شد، قرار گرفت و در سده بیستم نیز سنت یک هنر اسلامی با توجه به حمایت یک منطقه یا مذهب از آن هنر، محل بررسی و بحث قرار گرفت (بلر و بلوم، ۱۳۸۱). لذا از آن زمان تا کنون به فراوانی واژه‌های هنر اسلامی و معماری اسلامی در پژوهش‌های مربوط به مطالعه و واکاوی آثار تاریخی کشورهای مسلمان مورد استفاده قرار گرفته است و تعریف‌های گوناگونی برای آن مطرح شده است که از مهم‌ترین آن‌ها، تعریف گرابار^۲ است؛ که در این زمینه معتقد است صفت اسلامی که در دنیای تاریخ هنر متداول است، حاکی از دلالت این صفت بر فرهنگ و تمدنی است که اکثر مردم یا دست‌کم حاکم آن، متشرع به دین اسلام بوده است. بدین ترتیب هنر اسلامی نوعاً با هنر چینی، هنر اسپانیایی فرق می‌کند، زیرا هیچ سرزمینی یا ملتی که کاملاً اسلامی بوده باشد وجود نداشته است. در این صورت اگر هنری به اسم هنر اسلامی وجود داشته است عبارت خواهد بود از هنری که بر سنن قومی یا جغرافیایی استیلا یافته و آن‌ها را دگرگون کرده است و یا هنری که نوعی همزیستی خاص میان شیوه‌های رفتار و بیان هنری پان‌اسلامیک و محلی پدید آورد. در هر صورت اصطلاح اسلامی شبیه به اصطلاحات گوتیک^۳ و باروک^۴ خواهد بود و بیانگر مقطع فرهنگی کم‌ویش موفق در تاریخ بلند سنن بومی می‌باشد (خالدیان، ۱۳۹۹).

۴-۴- نگرش‌های دینی و عرفانی به طبیعت

در قرآن کریم، درباره طبیعت، سه نکته مهم مطرح شده است:

۱) طبیعت بستر لازم برای شکل‌گیری بعد جسمانی و روحانی و به تعبیری مادر انسان است (آیه ۴۳ سوره هود).

۲) انسان وظیفه استعمار و تسخیر طبیعت را دارد (آیه ۴۳ سوره هود).

۳) ارزش طبیعت از نظر وجودی پایین‌تر از بعد روحانی انسان است (آیات ۱ الی ۴ سوره تین).

قرآن مادر بودن طبیعت را با اجازه بهره‌برداری از آن آورده و هر دو را تحت اراده الهی معرفی می‌کند. از نظر قرآن، جنبه زاینده‌گی طبیعت حقوقی را برای آن ایجاد می‌کند که انسان موظف به ادای آن است که معنای حفظ محیط‌زیست چیزی جز این نیست.

۴-۵- الهام‌پذیری از طبیعت در معماری

در دو دهه اخیر معماران بسیاری تلاش کردند تا با ارائه پروژه‌های موفق این نکته را اثبات نمایند که طبیعت درس‌های بسیاری را برای انسان در خود جای داده که بشر باید آن‌ها را فرا بگیرد. استفاده خلاقانه از مصالح، سازه‌های تقویت شده با بهینه‌ترین میزان استفاده از مصالح، فرم‌های پایدار و مقابله با نیروها جهت ایستایی از مهم‌ترین مباحثی هستند که معماران در دو دهه اخیر به آن پرداخته‌اند. مهندسین و متخصصین سازه بر این باورند که مشکلات و چالش‌هایی که در گفتمان جدید معماری وجود دارد راه‌حل‌های نوین می‌طلبد که همواره پاسخ‌های آن در طبیعت وجود داشته است (صادقی، ۱۳۸۹). راهکارهای ارائه شده در طبیعت همواره از سه مسیر برای معماران و طراحان قابل درک بوده‌اند. دسته اول شامل الهام از ظاهر و بعد فیزیکی می‌باشد که از طریق مشاهده و شبیه‌سازی می‌توان آن را درک و به کار گرفت. دسته دوم بر مبنای الهام و ایده‌پردازی برای معماران مطرح بوده به‌گونه‌ای که طبیعت را به‌عنوان یک کل فراگیر در نظر گرفته و داده‌ها و مبانی خود را هم‌راستا و همخوان با طبیعت طرح‌ریزی می‌کنند (فرشچی، ۱۳۸۸). با این توضیحات، استفاده از جزئیات در مقایسه مختلف از آموزه‌های اساسی در این ارتباط است. در طبیعت با توجه به مقیاس سطح موجود، جزئیاتی در همان سطح وجود دارد (در ردیف اول تصویر ۵، هر قدر به یک شاخه گل از یک گلستان، نزدیک‌تر می‌شویم، اجزای بیشتر و دقیق‌تری را درک می‌کنیم).

1. Vernuit
2. Grabar
3. Gothic
4. Baroque

جدول ۲. شیوه‌های الهام‌گیری از طبیعت در معماری

تصویر نمونه	تفسیر روش	نوع الهام‌گیری
	در این روش تنها به تقلید از شکل پرداخته شده و به مبانی و اصول سازه‌ای آن توجه نمی‌شود. نمونه‌ای از این نوع بنا، دفتر مرکزی آلدار ابوظبی است که از شکل صدف حلزونی برای طراحی آن الهام گرفته شده است.	الهام از اشکال طبیعت
	کارهای معماری که به طبیعت از دید جامع استعاری نگریسته‌اند و ساختمان‌های خود را بر مبنای آن بنا کرده‌اند بهترین الگوی الهام‌گیری معنایی از طبیعت می‌باشند. فرودگاه TWA آمریکا با طراحی اروسارینن ^۱ نمونه‌ای استعاری می‌باشد. این فرودگاه از بالا مانند یک پرنده است.	الهام‌گیری از معنایی از طبیعت
	بهترین الهام‌گیری از طبیعت، استفاده از قواعد و قوانین آن است و چون این قواعد، در طبیعت عمومیت دارند، نباید برای بهره‌گیری از آن‌ها، از یک نمونه خاص، الهام گرفت. سازه‌های معماری با بهره‌گیری از این قواعد طبیعی، به طبیعت نزدیک‌تر می‌شوند. در معماری مشابه این رفتار در ساختار دکل و دهانه اصلی پل آلامیل ^۲ اسپانیا طراحی شده توسط کالاتراوا ^۳ دیده می‌شود.	الهام از قواعد طبیعت

تصویر ۲. دفتر مرکزی آلدار ابوظبی

تصویر ۳. فرودگاه TWA آمریکا

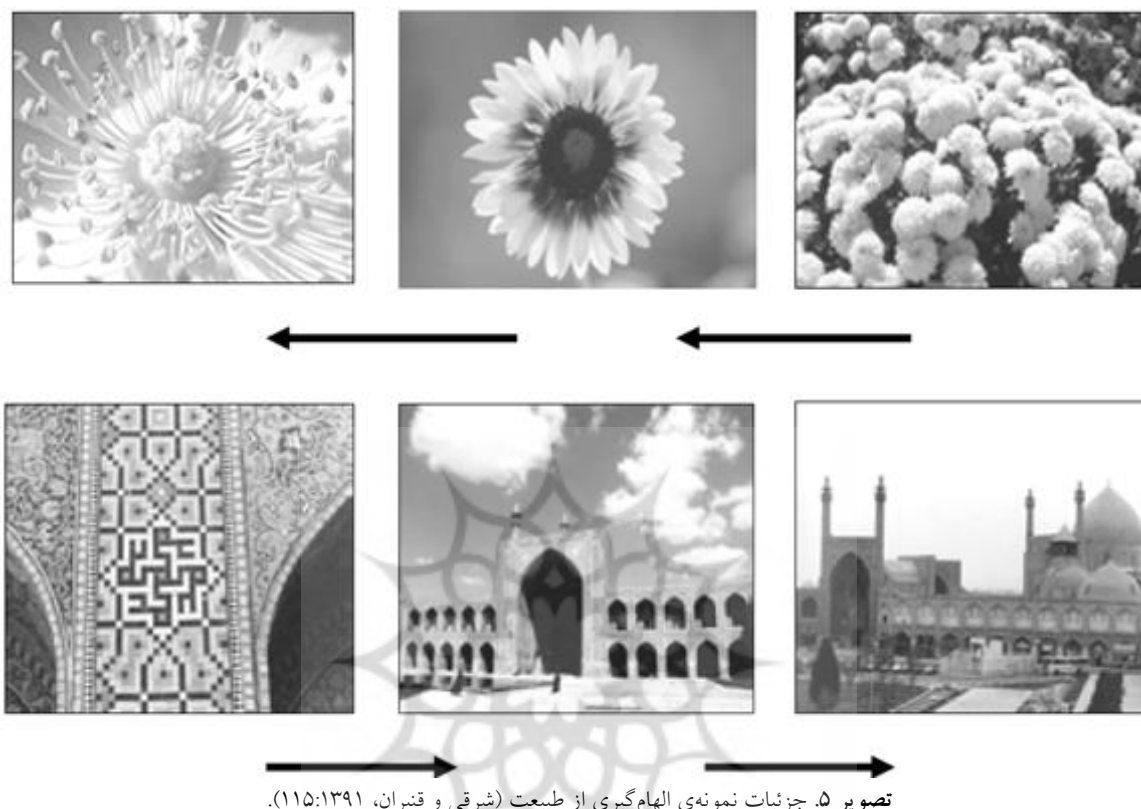
تصویر ۴. پل آلامیلو اسپانیا

1. Eero Saarinen
2. Alamillo

۳. Calatrava در دسته سوم، طبیعت به‌عنوان مبنای محاسبات می‌باشد که در آن نحوه مقابله طبیعت با نیروهای مخرب و همچنین پایداری، طراحی بهینه و طراحی پارامتریک در طبیعت مدنظر قرار می‌گیرد. این دسته از الهامات بیشتر در رشته‌های مهندسی طبیعت و طراحی سازه‌های مدولار مورد توجه قرار گرفته است (رایمند، ۱۳۹۸).

با جمع‌بندی جستارهای گذشته، تقلید و الگوپذیری و الهام‌جویی از طبیعت به سه شیوه تقسیم می‌شود که در جدول ۲ اشاره شده است. هریک از این شیوه‌ها از شیوه قبل خود کامل‌تر و آگاهانه‌تر است و شیوه سوم، شیوه مطلوب و غایی است (شرقی و قنبران، ۱۳۹۱).

در معماری نیز، بناهایی که از فواصل گوناگون قابل درک‌اند، باید به تناسب آن فاصله در سطوح مختلف، مقیاس و جزئیات وجود داشته باشد (در ردیف دوم تصویر ۵ نیز هر قدر به نما و مصالحی از یک نمای معماری، نزدیک‌تر می‌شویم، جزئیات بیشتر و متفاوتی را درک می‌کنیم). آن معماری که فاقد جزئیات است، به سرعت خسته‌کننده و موجب دل‌زدگی می‌شود و بهترین راه‌حل برای این مشکل مطالعه شیوه رویکرد طبیعت به این مسئله است.

۴-۶- مراتب پدیده‌های طبیعت و طراحی حاکم بر وجود آن‌ها

پدیده‌های طبیعت به سه دسته بزرگ بی‌جان، گیاه و جانوران تقسیم می‌شوند. برای ایجاد، به‌طور عام و طراحی به‌طور خاص، از مهم‌ترین و فراوان‌ترین اصول وجودی یا طراحی حاکم بر این پدیده‌ها می‌توان سرمشق گرفت. بررسی سه دسته فوق و برخی از اصول طبیعی حاکم بر وجود آن‌ها، در پی می‌آید (شرقی و قنبران، ۱۳۹۱).

الف) ساختارهای طبیعی غیرزنده

نیروهای طبیعی که موجب پیدایش و تغییر شکل فرم‌های ساختمانی طبیعی می‌گردند، یا از تجلیات وجودی کره زمین ناشی می‌شوند و یا جنبه عمومی دارند. فرم‌های ساختمانی موجود در قشر جامد زمین، عموماً زاییده اثرات این نیروها است. چین‌خوردگی‌های زمین با توجه به ریشه و نحوه اثر نیروها، اشکال مختلفی دارند. یک فرم طبیعی غیرزنده علاوه بر این‌که متأثر از نیروهای خارجی شکل می‌گیرد، همچنان سعی می‌کند تا با حداقل اجزا حداکثر کارایی را نیز داشته باشد؛ مانند حباب‌های صابون که در نگاه دو بعدی همیشه به‌صورت سه تا سه تا به هم متصل شده و شبکه‌های مثلثی نامنظمی را به وجود می‌آورند که این شبکه‌های مثلثی خود یکی از هندسه‌های طبیعی است و بر اساس حداقل اجزا و حداکثر کارایی عمل می‌کند.

ب) ساختارهای گیاهی

گیاهان خشکی به دو گروه اصلی آوندی و غیر آوندی تقسیم می‌شوند. سیستم گیاهان آوندی شامل بافت چوب و آبکش است که آوند چوب انتقال آب و مواد محلول و آوند آبکش انتقال محصولات فتوسنتزی را به عهده دارد. این سیستم آوندی علاوه بر نقش هدایت مواد، همچون ستون‌های عمودی از ریشه تا داخل برگ‌ها به صورت پیوسته قرار گرفته‌اند. استفاده از فرم درخت و نحوه توزیع نیرو در شاخه‌ها نیز الهام‌بخش بسیاری از معماران مانند فرانک لویید رایت بوده است. آن‌ها فرم درخت را نه فقط به خاطر شکل پایدار آن، بلکه به دلیل صراحت و روشنی ساختار و حالت موزون آن به کار گرفتند.

ج) ساختارهای جانوری

جانوران مرحله کامل وجودی طبیعت هستند که علاوه بر جان، دارای حرکات ملموس نیز می‌باشند که این دو ویژگی آن‌ها را از موجودات بی‌جان و گیاهان متمایز می‌کند. اجزای متشکل جانوران مانند استخوان‌ها عمدتاً چند عملکردی هستند، که قابلیت تبدیل اثرات الکتریکی به مکانیکی و بالعکس را دارند. این ویژگی در رشد و التیام شکستگی استخوان‌ها نقش بارزی دارد. تمامی اعضای بدن حیوانات در هنگام مانورهای حرکتی، هماهنگ عمل کرده و سبب ایجاد تعادل در ساختار کلی می‌شوند. الگوپذیری از عملکرد جانوران نیز در بسیاری موارد مطرح است. ورزشگاه المپیک پکن با طرحی شبیه لانه پرنده‌گان نمونه خوبی است. سازه خارجی به صورت مجموعه‌ای از رگ‌های بزرگ طرح‌ریزی شده است. عناصر سازه به‌طور کامل یکدیگر را نگه می‌دارند و همدیگر را به صورت شبکه‌ای قطع می‌کنند، مشابه لانه پرنده‌گان، که با شاخه‌های کوچک به هم بافته شده‌اند.

۴-۷- نمونه موردی: معماری استان کردستان

استان کردستان همواره در طول تاریخ عنوان یک منطقه حساس را داشته و در بر گیرنده آثار کهن و قدیمی بوده است. آثار تاریخی و معماری استان کردستان به دلیل وقوع جنگ تحمیلی آسیب‌های زیادی دیده ولی این منطقه هنوز آثار و نشانه‌هایی از دوره‌های مختلف تاریخی همراه خود دارد. بیشترین آثار تاریخی و جاذبه‌های معماری این استان را قلعه‌ها و پل‌های تاریخی، عمارت‌های اعیان و اشراف و غارهای باستانی تشکیل می‌دهند. از برجسته‌ترین آثار معماری استان کردستان که تلفیقی از معماری اسلامی و هنر با الهام از طبیعت بوده، می‌توان به حمام خان و مسجد جامع سنندج اشاره کرد؛ که این دو مورد به سبب وجود نقوش متعدد اسلامی و هنری الهام‌گیرنده از طبیعت به عنوان نمونه‌های بارز عینی، در این پژوهش به تفصیل بررسی شده‌اند.

۷-۴-۱- حمام خان

هرچند که حمام‌ها در فضای شهرهای ایرانی همچون سایر آثار معماری نمای بیرونی با شکوه و چشمگیری ندارند، ولی از درون دید و منظر ویژه، فضاسازی و تزیینات ارزشمندی دارند که نشانگر ذوق و سلیقه سازندگان آن‌ها بوده است. حمام‌ها بخشی از بافت تاریخی شهرهای ایرانی هستند. چراکه، در هر یک از محله‌های اکثر شهرها حمامی وجود داشته است.

یکی از حمام‌های قدیمی در بافت تاریخی شهر سنندج حمام خان است. این بنا هم از نظر معماری و هم به لحاظ آرایه‌های آهک‌بری دارای ویژگی‌هایی است که می‌توان به فضاسازی و توجه به فن‌آوری آرایه‌های آن اشاره نمود. این حمام در کنار بازار قدیمی شهر قرار دارد. به استناد نگاره‌ی سردر ورودی، حمام خان به دستور والی کردستان به سال ۱۲۲۰ ه.ق. در زمان قاجار ساخته شده است. یکی از ویژگی‌های معماری حمام خان، ارتفاع فضاها و نقشه‌ی طولی آن است. اجرای آرایه‌های پرکار آهک‌بری و کاشی‌کاری روی تمام دیوارهای آن ویژگی دیگر حمام است. آرایه‌ها شامل طرح‌های گوناگون هندسی، اسلیمی، گیاهی، گل و گلدان، انسانی، حیوانی و پرنده‌گان (کبک و کبوتر و طاووس) است که ترکیبی هماهنگ دارد. آهک‌برهای حمام در سه دوره ساخته شده که گذشت زمان،

موجب دگرگونی تدریجی به سبک طبیعت‌گرایی آن‌ها شده است. ساختار معماری و تزیینات حمام به‌گونه‌ای بوده که تأثیر چشمگیر بر ساختار معماری و تزیینات برخی حمام‌های استان کردستان، به‌ویژه حمام‌های شهر سنندج داشته است؛ بنابراین، این حمام‌الگویی مناسب در طراحی و نقش‌پردازی این‌گونه بناها در منطقه محسوب می‌شود.

در بیشتر حمام‌ها آرایه‌های معماری به صورت‌های گوناگون از جمله آهک‌بری و کاشی‌کاری اجرا شده است که در حمام خان به این آرایه‌ها توجه ویژه‌ای گردیده است (زارعی، ۱۳۹۱).

الف) آهک‌بری: یکی از عمده‌ترین آرایه‌های حمام‌های قدیمی در ایران، آهک‌بری است. آهک‌بری روشی تزیینی شبیه گچ‌بری است که بر روی دیوارها، طاق‌ها و گنبد‌های داخلی حمام‌های قدیمی اجرا شده است. در این بنا آهک‌بری در مقیاسی وسیع و گسترده در روی دیوار همه بخش‌ها بکار گرفته شده است. نقوش آهک‌بری معمولاً از داستان‌های اساطیری ایران و مذهبی الهام گرفته است (بزرگمهری و خدادادی، ۱۳۸۹). نقوش و طرح‌های این حمام را می‌توان در سه گروه مطابق جدول ۳ بررسی نمود.

ب) کاشی‌کاری: کاشی‌کاری در کنار نقوش آهک‌بری، زینت‌بخش بینه حمام است. بر روی تمام پایه‌ها و همچنین ازاره‌ی دیوار سکوها‌ی غرفه‌های بخش بینه کاشی‌کاری هفت‌رنگ (خشتی) با طرح‌های اسلیمی صحنه‌هایی از شکار و نبرد شیر و اژدها کار شده است. کاشی‌کاری‌های اجراشده ویژگی‌های کاشی‌های هفت‌رنگ دوره‌ی قاجار را دارد. در دوره‌ی قاجار کاشی به‌مثابه یک بوم نقاشی بود که روی آن انواع نقوش طبیعی گل‌ها و میوه‌ها و موضوعات بزمی و رزمی نقاشی می‌شد. استفاده زیاد از رنگ‌های گرم و شاد مانند زرد از ویژگی‌های این دوره است (مکی‌نژاد، ۱۳۸۷). این شیوه‌ی کار در کاشی‌کاری این حمام در قالب صحنه شکار استفاده شده است. رنگ‌های این تابلوی کاشی‌کاری شاد و متنوع است. نقش برخی کاشی‌ها با کاشی‌های مسجد جامع سنندج (در بخش بعدی توصیف خواهد شد) که چند سالی پس از حمام خان ساخته شده، قابل مقایسه است (زارعی، ۱۳۸۵).

مهم‌ترین صحنه‌ها در کاشی‌های حمام خان نقش شیر و اژدها است. شیر با رنگ زرد که غالب کاشی‌های دوره‌ی قاجار است، نمایش داده شده است. صورت دیگر در کاشی‌ها، نقش اژدهاست که مغلوب شیر است. این موضوع متأثر از داستان‌های کهن ایرانی است.

موضوع دیگر در کاشی‌کاری حمام خان تصویر گل‌وبلبل است. پرندگان کوچک و به‌اصطلاح گل‌وبلبل به‌صورت طبیعت‌گرایی در کاشی‌ها نقش شده است. تصاویری از پرندگان، گیاهان، حیوانات و جانوران در آرایه‌های این حمام با ترکیب نقش‌های هندسی و اسلیمی نشانگر اهمیت در نقش‌پردازی‌ها است. پرندگان و جانوران موردعلاقه و توجه در بین مردم و به‌ویژه هنرمندان از چند جهت اهمیت دارد؛ نخست اینکه این نقوش متأثر از نقش‌های سایر آثار معماری، ولی متفاوت از آن‌ها بوده است. دوم برخی از نقش‌ها همچون نقش طاووس و کبک در کردستان و به‌ویژه شهر سنندج اهمیت داشته که می‌توان آن را بومی‌شده آن منطقه محسوب نمود (تصاویر ۹ و ۱۰).

۷-۴-۲- مسجد جامع سنندج

مسجد جامع سنندج نمونه‌ای بارز از معماری اسلامی کشور است که در دوره قاجار توسط والی وقت این شهر بنا نهاد شده است. این بنا در ضلع غربی قلعه حکومتی، بر روی صفحه سنگی نسبتاً بلندی واقع گردیده و بین سال‌های ۱۲۲۷ تا ۱۲۲۸ هـ. ق توسط امان‌الله خان اردلان، والی کردستان در زمان فتحعلی شاه قاجار بنا گردیده است. این بنا که معتبرترین مسجد جامع شهر است، در گذشته به‌عنوان مدرسه معتبری نیز محسوب می‌شده است.

نکته مهم اینکه در این مسجد استفاده از آیات قرآنی در سطح وسیعی از نماها، ستون‌ها و دیوارهای داخلی و خارجی به‌وفور دیده می‌شود؛ که این از ویژگی‌های معماری اسلامی می‌باشد.

جدول ۳. انواع نقوش آهک‌بری حمام خان

نوع نقوش آهک‌بری	تفسیر نقوش	تصاویر
نقوش هندسی	نقش‌های هندسی در این حمام در قالب هشت‌ضلعی، پنج‌پر، شش‌بند ترقه، طبل، سرمه‌دان، ستاره و ... هستند. این نقش‌ها عموماً در حاشیه قاب‌های تزئینی بر روی پایه‌ها، جزرها و کاربردی‌ها کار شده است.	
نقوش جانوری	این نقوش شامل انواع پرندگان چون؛ طاووس، سیمرغ، کبک، گنجشک، بلبل و عقاب است. نقش طاووس به‌عنوان پرندۀ شاخص در آهک‌بری‌های حمام خان بسیار چشمگیر است. تصویر این پرندۀ در همه جای حمام دیده می‌شود که در شکل‌های مختلف منقش است، به‌ویژه در چهار تابلوی بزرگ در بخش‌های بینه و سرپینه.	
نقوش گیاهی	این نقوش گاهی به‌صورت ترکیبی و گاه به‌صورت جداگانه در آهک‌بری حمام استفاده شده است. نقش گل و گلدان و مرغ به‌صورت ترکیبی با پرندگانی چون گنجشک، بلبل، طوطی و کبک ایجاد گردیده است. نقش گل و گلدان بر روی جزرها و ستون‌ها به سبک طبیعت‌گرایی ایجاد شده است.	

تصویر ۶: نمایی از سقز بینه حمام خان با نقوش هندسی (زارعی، ۱۳۹۱)

تصویر ۷: نقش طاووس در آهک‌بری در سرپینه حمام عمارت مشیر دیوان سنندج (زارعی، ۱۳۹۱)

تصویر ۸: نقش گل و مرغ بر روی دیواره غرفه شرقی بینه (زارعی، ۱۳۹۱)

تصویر ۹. کاشی کاری با نقش گل و بلبل در ازاره‌ی غرفه ضلع شرقی بینه حمام خان (زارعی، ۱۳۹۱)

تصویر ۱۰. کاشی کاری سوی دیگر ازاره‌ی غرفه غربی بینه حمام خان با نقش طاووس در مرکز (زارعی، ۱۳۹۱)

درواقع مساجد را باید نخستین کانون اعتقادی، سیاسی و اجتماعی بیان کرد که پس از فتح هر منطقه بنا شده‌اند. بنیاد مساجد جدید اقتباسی بود از همان معماری شناخته شده مسجدالنبی که این تقلید به صورت یک سبک و شیوه خاص برای معماری مساجد تثبیت و به عنوان محور اصلی ساختمانی پذیرفته شد و در طول سالیان دراز تکامل یافت و عناصر جدیدی ابداع یا به آن اضافه شد؛ مانند نمونه‌هایی از مساجد جهان و ایران که بر همان سبک و شیوه بنا شد. آنچه مساجد صدر اسلام را برای پیگیری یک تفکر از دیگر کاربری‌ها ممتاز می‌دارد، در وهله نخست، نداشتن سابقه تاریخی در بستر فرهنگی معماری ایران و نیاز به دست زدن به تألیف است. از دیگر منظر به واسطه اینکه مسجد دارای پایگاه ایدئولوژیک است، به طراحی نیاز دارد. اهمیت این امر درباره فضای عبادی که تازه وارد جغرافیای ایران شده، دوچندان خواهد شد. علاوه بر همه این‌ها، مسجد یا هر فضای عبادی دیگر به نوعی بیانیه معماری دینی محسوب می‌شود. شاید برای معمار فرصت کافی برای شناخت دین نو فراهم نبوده است و در طراحی‌های خود تنها به شنیده‌ها و اخبار می‌توانست استناد کند. بعد مسافت و دوری راه از یک سو و نیاز به فضای عبادی از سوی دیگر و نبود الگوی عبادی مناسب برای مسلمانان دلایلی بودند که به احتمال زیاد با استناد به روایت رسیده از تنها الگوی مسجدالنبی، معماران ایرانی دست به طراحی ساخت مسجد بزنند (آئینی، افضلیان، اعتصام و شریعت‌راد، ۱۴۰۰).

در طراحی مسجد جامع سنندج، معمار علاوه بر اقتباس از مسجدالنبی و معماری اسلامی، به واسطه دوره تاریخی و اعمال نظر هنرمندان بومی آن عصر، تلاش کرده است تا دست به طراحی هنری با الهام از طبیعت علی‌الخصوص استفاده از نقوش گل‌ها و گیاهان بزند. اثبات این ادعا را در توصیف بنا و بخش‌های مختلف آن می‌توان دید.

بنای مسجد مشتمل بر سردر ورودی، هشتی، صحن، ایوان، حجره‌های ۱۲ گانه، شبستان ستون‌دار و گلدسته، دارای کاشی‌کاری زیبا و کتیبه‌های تاریخی و غیرتاریخی است. مصالح عمده مورداستفاده در بنا، آجر، سنگ و چوب است و از کاشی، آجر لعاب‌دار و سنگ مرمر نیز برای تزیین و نماسازی بنا استفاده کرده‌اند. بر بالای ورودی، کتیبه‌ای سنگی نصب کرده‌اند که متن آن در تمجید از بنا و بانی آن است. بعد از ورودی، هشتی گنبدداری با تزیینات کاشی قرار دارد که از طریق ایوان مانندی به داخل صحن دسترسی پیدا می‌کند. در اطراف صحن مسجد، دو ایوان نسبتاً بلند، ۱۲ حجره و چند درگاه و در میانه آن، حوضی سنگی قرار گرفته است. ایوان‌های مسجد دارای ازاره سنگی، سطوح کاشی‌کاری شده و کتیبه‌هایی بر کاشی و مرمر هستند. کتیبه سنگ مرمر ایوان جنوبی، قصیده‌ای از میرزا محمد صادق اصفهانی (ناطق) و کتیبه سنگ مرمر ایوان شرقی، قصیده‌ای از میرزا فتح‌الله خرم کردستانی است. حجره‌های دوازده‌گانه اطراف صحن دارای پوشش مسطح بوده و در اصل جهت سکونت طلاب مورداستفاده بوده است. بخش اصلی مسجد، شبستان بزرگ ستون‌داری است که ورودی اصلی آن، از ایوان شرقی است. این شبستان با طرح مستطیل، دارای ۲۴ ستون سنگی در ۴ ردیف ۶ تایی است که پوشش طاق و گنبد شبستان متشکل از ۳۵ گنبد کوچک بر آن‌ها قرار گرفته است. در کتیبه‌ی چهار دیوار این شبستان و کتیبه‌های اطراف ستون‌ها سه ثلث قرآن مجید را با کاشی به خطی که شبیه به خط کوفی است، نوشته‌اند و دو ایوان بزرگ که یکی رو به قبله دیگری رو به طرف مشرق در این مسجد بنا شده که خیلی بر رونق مسجد افزوده است. بدنه این ستون‌های سنگی به‌طور قابل توجهی با تزیینات طنابی شکل حجاری شده و در روی پایه آن‌ها طرح گل‌بوته نقش بسته است و در بخش فوقانی آن‌ها از آیات و سوره‌های مختلف ولی متناسب استفاده شده است؛ که این به‌نوعی تلفیق هنر الهام‌گیرنده از طبیعت و معماری اسلامی می‌باشد. همان‌طور که اشاره شد به‌کارگیری گسترده آیات قرآنی در این مسجد نشانگر توجه خاص بانی این بنا به این امر است. این مسئله در دیوارها، پایه‌ها و سرستون‌های فضای داخل مسجد مضاعف شده است. دیوارها، پایه‌ها و سرستون‌های فضای داخل مسجد (تصویر ۱۱) تا ارتفاعی معین با آیات قرآنی تزیین شده است. از مهم‌ترین تزیینات بنا می‌توان به کاشی‌کاری‌های گسترده هفت‌رنگ (خشتی) اشاره کرد که در نمای داخلی و خارجی بنا به‌ویژه در ایوان‌های جنوبی و شرقی، دیوارهای حیاط مدرسه و نمای حجره‌ها به‌صورت وسیع دیده می‌شود. این کاشی‌کاری‌ها با خط زیبای ثلث که بر روی آن‌ها نوشته شده، جلوه خاصی یافته است (زارعی، ۱۳۸۵).

تصویر ۱۱. نمای سر در ورودی و ستون‌های مسجد

۵- بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سعی گردید مؤلفه‌های تأثیرگذار هنر الهام گرفته از طبیعت با تأکید بر معماری اسلامی استخراج و دسته‌بندی شود. همچنین کوشش شد، بنیادها و اصولی را که به صورتی عام و چشمگیر در فضاها معماری اسلامی با الهام از طبیعت قابل‌رؤیت و

دریافت است، در قالب موضوع‌های مختلف تبیین شود. بر همین اساس ضمن بیان نحوه به‌کارگیری هنر و شناسایی مفهوم طبیعت‌گرایی در ساخت معماری، به شیوه‌های مختلف گرایش به طبیعت پرداخته شد.

گرایش به طبیعت در ساخت معماری اسلامی با مقایسه و کنکاش رویکردهای کاربرد هنر در معماری با الهام از طبیعت مطرح شد و چگونگی کاربرد هنر با الهام از طبیعت و تأثیر متقابل معماری و طبیعت مورد تحلیل قرار گرفت و موضوعاتی که می‌تواند این کاربرد هنر با الهام از طبیعت و طبیعت‌گرایی را در معماری، به‌خصوص معماری اسلامی توضیح دهد، بیان شد و مشخص گردید هرکس بنا بر پیش‌زمینه‌های شخصیتی، پیشینه علمی، زمینه مطالعات، فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی، از به‌کارگیری هنر طبیعت در معماری اسلامی برداشت متفاوتی خواهد داشت. در این پژوهش مؤلفه‌ها و راهکارهایی برای بهره‌گیری بهتر از هنر و طبیعت جهت انگیزش تخیل و استفاده طراحان از آن‌ها پیشنهاد شد.

دستاوردهای پژوهش نشان‌دهنده آن است که طبیعت به‌صورت کلی تأثیر قابل‌توجهی بر معماری اسلامی دارد و در بسیاری از راهبردهای منتهی به خلاقیت معماری اثرگذار است. هنر طبیعت همیشه در همه‌جا حاضر و طبقه‌بندی‌ناپذیر و به مثابه ابزاری بسیار قدرتمند برای الهام‌بخشی است. موضوعی که در بناهای شاخص و نمونه‌های مطروحه از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جهت دستیابی به ویژگی‌های فضاهای معماری اسلامی که با الهام از طبیعت بنا می‌شوند، ضمن توصیف این نوع از بناها و بیان معیارهای شاخص، به بررسی نمونه‌های موردی استان کردستان پرداخته شد. بر همین اساس مشخص گردید معماری‌های اسلامی با الهام از طبیعت از یک ساختار کلی برخوردارند، اما هر یک داستان خاص خود را دارند. این موضوع بیشتر به ترکیب فضایی و تزئینات هنری و معماری آن‌ها بستگی دارد. هرچند که طرح‌ها و نقش‌ها تابع اصل کلی آرایه‌های معماری هستند، ولی نقش‌ها و طرح‌ها در آرایه‌ها هم عموماً مرتبط با مسائل اقلیمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی هر منطقه و ناحیه می‌باشد.

قابل درک است که فرهنگ به‌شدت می‌تواند بر معماری و کارکردهای آن تأثیرگذار باشد، لذا فرهنگ خاص اسلامی نیز فرم‌ها و کارکردهای خاص خود را به وجود می‌آورد و همین نکته است که سبب تفاوت معماری اسلامی با سایر بناها می‌گردد، هر چند که مطابق با تعالیم اسلامی و بحث اجتهاد، با تغییر زمان تغییرات عمده‌ای نیز در سبک زندگی و فرهنگ بشر نیز به وجود خواهد آمد و لذا معماری اسلامی، معماری پویا و جلو رونده می‌باشد و همواره یک شکل را دنبال نمی‌کند؛ بنابراین نباید ارزش‌های معماری را به پاسخگویی هوشمندانه به اقلیم، یا استفاده مناسب از مصالح یا فناوری‌های خاص منحصر کرد و تنها به بیان جزئیات زیبایش پرداخت؛ بلکه لازم است که در ابعادی دیگر نیز به جستجوی ارزش‌های آن پرداخته شده و به این باور رسید که فهم ارزش‌های اصلی معماری موکول به درک بیان خاص روح‌نواز هنری و یا درونی آن است که تنها با مؤانست با آثار میسر می‌شود.

در سال‌های اخیر الهام از طبیعت در معماری و طراحی سازه‌های شگرف بیش از هر زمان دیگری در میان معماران و طراحان بزرگ رونق یافته است. نویسندگان معماری مافوق طبیعی، قصد دارند به رابطه در حال تغییر بین محیط طراحی شده و دنیای طبیعی بپردازند و فرصت‌هایی را که از این تغییرات به‌وجود می‌آیند را بیان کنند. این چالش‌ها برای طیف گسترده‌ای از مخاطبان اعم از معماران، مهندسان، هنرمندان، دانشمندان و مشتاقان محیط‌زیست مطرح شده و پژوهش‌های آتی را با عنوان «کاربرد هنر بر پایه‌ی الهام از طبیعت در معماری مدرن» و یا «کاربرد هنر در معماری مافوق طبیعی» در دسترس قرار می‌دهد.

۶- تقدیر و تشکر

بدینوسیله از زحمات اساتید گرانقدر گروه پژوهش هنر دانشگاه پیام نور مرکز تهران شرق جهت نگارش این پژوهش و همچنین داوران گرامی نشریه پژوهش‌های معماری نوین به سبب ارائه پیشنهادات بسیار ارزشمندشان کمال تشکر را دارم.

۷- منابع

- ۱- انصاری، م.، و محمودی نژاد، ه. (۱۳۸۶). باغ ایرانی تمثیلی از بهشت. هنرهای زیبا، (۲۹)، ۳۹-۴۸.
- ۲- آئینی، س.، افضلیان، خ.، اعتصام، ا.، و شریعت‌راد، ف. (۱۴۰۰). طراحی مبتنی بر روایت به‌عنوان روشی تاریخی (نمونه موردی: مسجد جامع فهرج). باغ نظر، ۱۸ (۱۰۴)، ۹۳-۱۱۰.
- ۳- بزرگمهری، ز.، و خدادادی، آ. (۱۳۸۹). *آموزه‌های ایرانی (شناخت، آسیب شناسی و مرمت)*. انتشارات سروش دانش. تهران.
- ۴- بلر، ش.، و بلوم، ج. (۱۳۸۱). *هنر معماری اسلامی ۲*. ترجمه آژند، ی. انتشارات سمت. تهران.
- ۵- بمانیان، م.، ر.، ارجمندی، س.، و علی محمدی، ف. (۱۳۹۲). تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طراحی مسکن (نمونه موردی: سه مورد از خانه‌های ایرانی - اسلامی). *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، (۱۲)، ۸۹-۱۰۰.
- ۶- پسران، آ.، پورمحمد، س.، و شکیبیا، ف. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی آثار تادائو آندو و سانتیاگو کالاتراوا به منظور ارائه راهکارهایی برای الهام از طبیعت در طراحی معماری. *مطالعات تطبیقی هنر*، ۴ (۷)، ۴۵-۵۷.
- ۷- تقی‌زاده، ک. (۱۳۸۵). آموزه‌هایی از سازه‌های طبیعی، درس‌هایی برای معماران. *هنرهای زیبا*، ۲۸ (۲۸)، ۷۵-۸۴.
- ۸- خالدیان، س. (۱۳۹۹). پژوهشی بر چیهستی معماری اسلامی. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۱۰ (۴۰)، ۶۵-۷۲.
- ۹- دانشجو، خ.، میرحسینی، م.، و مهدوی نژاد، م. ج. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر گرایش به طبیعت در نمونه‌هایی از معماری معاصر ایران. *هویت شهر*، ۹ (۲۳)، ۸۳-۹۰.
- ۱۰- رایمند، ش. (۱۳۹۸). بررسی اثرگذاری معماری زیست‌گرا بر شکل‌گیری گفتمان نوین معماری. *شباک*، ۵ (۷)، ۱۶۵-۱۷۲.
- ۱۱- روحی‌زاده، ا.، حافظی، م.، ر.، فرخ‌زاد، م. و پناهی، س. (۱۳۹۷). بهره‌گیری از طبیعت در آموزش طراحی سازه در معماری. *باغ نظر*، ۱۵ (۶۸)، ۵۹-۷۲.
- ۱۲- زارعی، م. ا. (۱۳۸۵). *مسجد - مدرسه دارالاحسان سنندج*. چاپ اول. اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان. سنندج.
- ۱۳- زارعی، م. ا. (۱۳۹۱). نگاهی به معماری و تأکید بر نقش‌پردازی در آرایه‌های حمام خان سنندج. *نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، ۱۷ (۱)، ۷۳-۸۵.
- ۱۴- سعدوندی، م.، و مهوش، م. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی شاخص‌سازی مفاهیم اسلامی در معماری اسلامی. *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۶ (۲۱)، ۴۷-۵۶.
- ۱۵- شرقی، ع.، و قنبران، ع. (۱۳۹۱). آموزه‌هایی از طبیعت در طراحی معماری. *علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، ۱۴ (۳)، ۱۰۷-۱۱۸.
- ۱۶- صادقی، س. (۱۳۸۹). *ساختار و سازه‌های بیونیک در شکل‌دهی به فرم معماری*. چاپ اول. انتشارات سوره. تهران.
- ۱۷- ضرغامی، ا. (۱۳۸۷). تجلی حقیقت طبیعت در فرآیند منظره‌پردازی. *هنرهای زیبا*، (۳۵)، ۱۰۳-۱۱۴.
- ۱۸- طیح، س.، مهدی‌زاده سراج، ف.، و محمودی زرنندی، م. (۱۳۹۹). تبیین فرآیند تفکر طراحی معماری مبتنی بر الهام‌گیری از الگوهای طبیعت با استفاده از روش استعاره‌ای زالتمن. *باغ نظر*، ۱۷ (۹۱)، ۶۵-۸۰.
- ۱۹- عبدالمحمدی، ر.، و فیضی، س. (۱۴۰۱). بازشناسی اصول مؤلفه‌های سازنده مساجد دوره ایلخانی نمونه موردی: شهر تبریز. *پژوهش‌های معماری نوین*، ۳ (۲)، ۳۷-۴۶.
- ۲۰- فرشچی، ح. ر. (۱۳۸۸). آموزه‌های طبیعت در هنر مهندسی معماری سازه. نخستین همایش سازه و معماری، تهران.
- ۲۱- گلابچی، م. (۱۳۹۲). *طبیعت، منبع الهام: بررسی و نقد آثار سانتیاگو کالاتراوا*. موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران. تهران.
- ۲۲- مدی، ح.، و ایمانی، م. (۱۳۹۷). فناوری بایومیمیک و الهام از طبیعت. *فصلنامه علمی پژوهشی نقش جهان*، ۱ (۱)، ۴۷-۵۵.

- ۲۳- مکی نژاد، م. (۱۳۸۷). تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی تزیینات معماری. چاپ اول. سمت. تهران.
- ۲۴- مهدوی نژاد، م. ج. (۱۳۸۱). هنر اسلامی در چالش مفاهیم معاصر و افق‌های جدید. هنرهای زیبا، ۱۲(۱۲)، ۳۲-۲۳.
- ۲۵- مهدوی نژاد، م. ج. (۱۳۸۳). حکمت هنر اسلامی. هنرهای زیبا، ۱۹(۱۹)، ۵۷-۶۶.
- ۲۶- نصر، س. ح. (۱۳۸۴). دین و نظام طبیعت. ترجمه فغفوری، م. ح. انتشارات حکمت. تهران.
- ۲۷- نقره‌کار، ع. (۱۳۹۴). برداشتی از حکمت اسلامی در هنر و معماری. انتشارات فکر نو. تهران.
- ۲۸- نقره‌کار، ع.، حمزه‌نژاد، م.، و رنجبر کرمانی، ع. م. (۱۳۹۷). تبیین معماری و شهرسازی مبتنی بر هویت ایرانی - اسلامی. جهاد دانشگاهی. قزوین.
- ۲۹- نقره‌کار، ع.، و رئیسی، م. م. (۱۳۹۱). تحقق‌پذیری هویت اسلامی در آثار معماری. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۲(۷)، ۱۲-۵.
- ۳۰- هاشم‌نژاد، ه.، فیضی، م.، و صدیق، م. (۱۳۸۹). طبیعت‌گرایی در مکتب ذن و تفکر ایرانی-اسلامی با تأکید بر باغ و بازسازی. معماری و فرهنگ، ۳۹(۳۹)، ۱۱۴-۱۰۵.
- ۳۱- ورنویت، ا. (۱۳۸۵). ظهور و رشد باستان‌شناسی اسلامی. ترجمه مقدم، پ. مجله گلستان هنر، ۴(۴)، ۵۰-۳۵.

Combining Architecture and Art Inspired by Nature Case Study: Islamic Era Architecture of Kurdistan Province

Amineh Rashidi¹, Gholamreza Tousian Shandiz^{2*}

1. Master's student in Art Research, Faculty of Arts and Media, Payam Noor University, Central Tehran East, Tehran.

a_rashidi96@yahoo.com

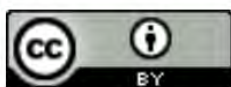
2. Assistant Professor, Art Education Department, Faculty of Arts and Media, Payam Noor University, Central Tehran East, Tehran. (Corresponding Author)

reza.tousian@yahoo.com

Abstract

Despite the numerous efforts in recent decades to improve the architectural design process, however, not any rich solution are developed for applying art in architecture inspired by nature. Therefore, it is necessary to respond to how to extract design solutions in the face of nature and inspiration from nature and to get clues to stimulate the imagination of designers by analyzing, comparing, and reviewing the existing examples and works of great contemporary architects. This paper aims to extract and categorize the influential components of art inspired by nature with an emphasis on Islamic architecture. Additionally, the foundations and principles that may be understood in a general and striking way in the spaces of Islamic architecture inspired by nature are explained in the form of different topics to achieve a better understanding of the architecture. Accordingly, the purpose of this research is to provide the mental associations of artists in the design process, based on modeling from nature to improve the thinking of Islamic architecture. However, the paper employ an applied descriptive-analytical methodology. The data was collected by the library method, and the analysis was conducted by the field studies. In this research, components, and solutions for better exercise of art and nature are proposed to stimulate imagination and use by designers. Furthermore, the results show that nature, holds a significant effect on Islamic architecture and is effective in various strategies leading to architectural creativity. Nature's art is ever-present and unclassifiable as influential means for inspiration, which is significant in the landmark buildings and examples presented. Moreover Islamic architecture, rather than seeking a specific form, serves the Muslim to achieve perfection with the aid of nature and pursues the ultimate purpose of human creation, which is indeed the worship of God. Therefore, the formalistic and apparent perceptions of nature alone shall not be enough, and the presence of the spirit of nature in architecture lead to its improvement and manifestation. However, the climatic, cultural, social, and political issues of each region may strongly influence architecture and its functions, therefore, the particular Islamic culture also creates its forms and functions; this is the point that makes Islamic architecture distinguish from other buildings.

Keywords: Art, Inspiration from nature, Islamic architecture, Naturalism.

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)